

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรากฎหมายของรัฐ
ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
(มาตรา 77 วรรคสอง)

จีระนันท์ ภูตรี*
รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญา เลื่อนฉวี**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด หลักการเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรากฎหมายของรัฐ ตลอดจนศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรากฎหมายของต่างประเทศ และประเทศไทย รวมถึงการศึกษาปัญหาทางกฎหมายและแนวทางการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรากฎหมายของรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (มาตรา 77 วรรคสอง) เพื่อให้สามารถนำบทสรุปไปใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนต่อไป

จากการศึกษา พบว่า นับตั้งแต่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 แม้เนื้อหาของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวมีการกำหนดสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตรากฎหมายของรัฐ แต่ในทางปฏิบัติ ยังคงเกิดปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรากฎหมายของรัฐ การกำหนดกระบวนการเพื่อเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และการวิเคราะห์ผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายต่อสาธารณชน ตามมาตรา 77 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 รวมถึงปัญหาการกำหนดสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายโดยรัฐ ภายหลังจากมีการบังคับใช้ ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ย่อมส่งผลทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงสิทธิตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดไว้ได้อย่างแท้จริง และยังสามารถเกิดปัญหาที่กระทบต่อประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในกฎหมายที่รัฐตราขึ้นภายหลังจากมีการบังคับใช้ต่อไป

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นควรให้ประเทศไทยมีการตรากฎหมายที่กำหนดกระบวนการจัดให้มีระบบการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างรอบด้านก่อนการตรากฎหมายเพื่อใช้บังคับ กำหนดกระบวนการเพื่อเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและการวิเคราะห์

* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายต่อสาธารณชน ตามมาตรา 77 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และกำหนดกระบวนการ หลักเกณฑ์ และวิธีการในการเข้าถึงสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายโดยรัฐภายหลังมีการบังคับใช้ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน

1. บทนำ

สิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นสิทธิของประชาชนตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับต่าง ๆ โดยการกำหนดให้ประชาชนสามารถเข้าไปร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา พบปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ตามมาตรา 77 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ดังนี้

1) ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการจัดให้มีระบบการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างรอบด้านก่อนการตรากฎหมายเพื่อใช้บังคับ

จากการศึกษา พบว่า นับตั้งแต่ประเทศของเรามีการบังคับใช้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เนื้อหาของบทบัญญัติในกฎหมายดังกล่าวมีการกำหนดให้รัฐพึงจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็น และวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการบังคับใช้กฎหมาย โดยหน้าที่ในลักษณะนี้ จะกำหนดไว้ให้หน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกฎหมายฉบับนั้น ๆ จะต้องปฏิบัติตามที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดก่อนมีการตรากฎหมายในทุก ๆ ฉบับ แต่เมื่อพิจารณากฎหมายในระดับแม่บท พบว่าในประเทศไทยไม่มีการกำหนดกฎหมายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวกับการตรากฎหมายของรัฐเลยแม้แต่ฉบับเดียวในระดับพระราชบัญญัติ มีเพียงแต่กฎหมายระดับกฎเท่านั้นที่มีการกำหนดเรื่องการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน แต่ก็เป็นการกำหนดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นในทุกเรื่องอย่างกว้าง ไม่ได้เฉพาะเจาะจง และเมื่อไม่มีกฎหมายที่เป็นการเฉพาะในการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้สิทธิลักษณะนี้ของประชาชน จึงส่งผลทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับมาตรฐานในการกำหนดกระบวนการ ขั้นตอน และหลักเกณฑ์ของการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียในกฎหมายที่จะมีการตราขึ้นในหน่วยงานของรัฐ อีกทั้งยังส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการที่ถูกกำหนดโดยรัฐธรรมนูญ ซึ่งประกาศใช้บังคับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เพราะหากรัฐหรือหน่วยงานของรัฐไม่มีกฎหมายที่จะกำหนดกระบวนการอย่างชัดเจน อาจจะทำให้เกิดความแตกต่างในขั้นตอนหรือในบางกรณีอาจเกิดปัญหาจากการตีความว่า ขั้นตอนควรมีอย่างน้อยเพียงใด หน่วยงานบางแห่งอาจใช้เพียงการประกาศทางระบบอินเทอร์เน็ต หรืออาจเป็นเพียงการสุ่มตัวอย่างของพื้นที่บางแห่งเท่านั้น ส่งผลทำให้ประชาชนซึ่งมีส่วนได้เสีย ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการให้ข้อมูลของปัญหาอันจะเกิดจากการตรากฎหมายฉบับนั้น ๆ ได้ในวงกว้าง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การที่ประเทศไทยไม่มีการตรากฎหมายที่เป็นการเฉพาะในการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้สิทธิในกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน จึงส่งผลทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับ

มาตรฐานในการกำหนดกระบวนการ ขั้นตอน และหลักเกณฑ์ของการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียในกฎหมายที่จะมีการตราขึ้นในหน่วยงานของรัฐ ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการที่ถูกกำหนดโดยรัฐธรรมนูญ เพราะหากรัฐหรือหน่วยงานของรัฐไม่มีกฎหมายที่จะกำหนดกระบวนการอย่างชัดเจน อาจจะทำให้เกิดความแตกต่างในขั้นตอนหรือในบางกรณีอาจเกิดปัญหาจากการตีความว่า ขั้นตอนควรมีอย่างน้อยเพียงใด ส่งผลทำให้ประชาชนที่มีส่วนได้เสีย ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการให้ข้อมูลของปัญหา นอกจากนี้ จากการไม่มีกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติมารองรับสิทธิตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดไว้ นั้น ยังเป็นการละเลยของรัฐที่ทำให้เกิดการกระทำที่ไม่สอดคล้องกับเนื้อหาของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว และยังเป็นสิ่งที่ทำให้สิทธิของประชาชนชาวไทยถูกระทบ เนื่องจากการตรากฎหมายทุกครั้งของหน่วยงานรัฐ หากรัฐไม่มีข้อมูลที่เพียงพอในการตรากฎหมาย ผู้ซึ่งได้รับผลเสียหายมากที่สุด คือ ประชาชนชาวไทย ผู้ถูกบังคับใช้กฎหมาย อีกทั้ง ยังส่งผลทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงสิทธิตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดไว้ ส่งผลทำให้อาจเกิดปัญหาที่กระทบต่อประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในกฎหมายฉบับนั้น ๆ ภายหลังมีการบังคับใช้ต่อไป

2) ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการเพื่อเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์ผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายต่อสาธารณชน ตามมาตรา 77 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

จากการศึกษา พบว่า ในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดให้รัฐจะต้องจัดให้มีระบบการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องกักฎหมายทุกฉบับก่อนที่หน่วยงานของรัฐจะตรากฎหมายขึ้น และรัฐจะต้องวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจจะเกิดจากกฎหมายฉบับนั้น ๆ อย่างรอบด้านและเป็นระบบ โดยนัยสำคัญในเนื้อหาของบทบัญญัติตามมาตรา 77 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งนอกจากจะมุ่งเน้นการมีระบบให้รับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์ผลกระทบแล้ว เนื้อหาของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวยังมุ่งเน้นให้รัฐต้องนำข้อมูลที่ได้รับจากการรับฟังความคิดเห็นมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมายทุกขั้นตอน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐจะต้องมีหน้าที่เปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายนั้นต่อประชาชนหรือสาธารณชน เมื่อพิจารณาเนื้อหาของกฎหมาย จะพบว่าเกิดปัญหาในการกำหนดหลักการและหน้าที่ของรัฐต่อประชาชนในเรื่องเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลการรับฟังความคิดเห็นกรณีการรับฟังความคิดเห็นและวิเคราะห์ผลกระทบก่อนมีการตรากฎหมายในหน่วยงานของรัฐ เพราะหากพิจารณาตามกฎหมายในระดับแม่บท ได้แก่ พระราชบัญญัติหรือพระราชกำหนด เป็นต้น จะเห็นว่าในประเทศไทย ไม่มีกฎหมายในระดับกฎหมายแม่บท ทั้งในระดับพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ที่จะกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอน วิธีการ หรือกระบวนการที่เกี่ยวกับการกำหนดให้รัฐเปิดเผยข้อมูลต่อประชาชนที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการตรากฎหมายในหน่วยงานต่าง ๆ ต่อประชาชน การที่ประเทศไทยไม่มีกฎหมายในลักษณะดังกล่าว จึงส่งผลทำให้ในทางปฏิบัติ กรณีที่หน่วยงานของรัฐ พึงจะตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ หรือที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไข

ปัญหาต่อประชาชนในหน่วยงานของตน หน่วยงานของรัฐก็จะมีแนวทางในการกำหนดขั้นตอนหรือกำหนดรูปแบบที่มีมาตรฐานเดียวกัน หรือมาตรฐานขั้นต่ำที่จะทำให้ประชาชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องผู้มีส่วนได้เสีย สามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพในการนำข้อมูลเพิ่มเติม หรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องไปประกอบการพิจารณากฎหมายตามกระบวนการตรากฎหมายในทุกขั้นตอน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การที่ไม่มีกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ หรือกฎหมายลำดับรองกำหนดกระบวนการ และหลักเกณฑ์ในการเปิดเผยข้อมูลและผลการวิเคราะห์ข้อมูลต่อสาธารณชน ตามมาตรา 77 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ส่งผลทำให้ประชาชนไม่สามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น แสดงผลกระทบของตนจากการตรากฎหมาย และการใช้สิทธิที่จะเข้าถึงผลการรับฟังความคิดเห็นและคำตอบจากผลการวิเคราะห์ผลกระทบภายหลังมีการบังคับใช้กฎหมายที่จะกระทบต่อการดำรงชีวิต และกระทบต่อสิทธิของตนได้อย่างชัดเจน ทำให้ข้อมูลที่ประชาชนจะต้องได้รับ อาจจะล่าช้า หรือไม่สามารแก้ไขได้ หากมีการบังคับใช้กฎหมายฉบับนั้น ๆ ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อประชาชนไปแล้ว และยังทำให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อความเชื่อถือของประชาชน และยังมีผลกระทบต่อความศักดิ์สิทธิ์ในการบังคับใช้มาตรา 77 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทำให้ประชาชนขาดการคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญ และเมื่อประชาชนขาดการคุ้มครองสิทธิตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้ อาจส่งผลทำให้ประชาชนเกิดการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธินอกกฎหมาย เช่น การประท้วง หรือการใช้ความรุนแรงจากการประท้วง เพราะไม่ได้รับสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งการกระทำดังกล่าวย่อมเป็นการกระทำที่กระทบต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของชุมชน สังคม และประเทศไทย

3) ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายโดยรัฐภายหลังมีการบังคับใช้

นับตั้งแต่มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งใช้บังคับมาแล้วเป็นระยะเวลาหนึ่ง พบว่า รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวมีการกำหนดหน้าที่ให้รัฐจัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกกรอบระยะเวลา โดยผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวจะต้องใช้การรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องประกอบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายฉบับนั้น ๆ ด้วย โดยเมื่อพิจารณาเนื้อหาของบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ดังกล่าว พบว่า ในปัจจุบัน ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายฉบับใดที่จะกำหนดระบบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายและกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกรณีผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย ส่งผลทำให้ในปัจจุบัน ประเทศไทยยังไม่มีกำหนดกรอบระยะเวลาของการประเมินผลสัมฤทธิ์ และยังไม่มีกฎหมายใดที่จะกำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องประเมินผลสัมฤทธิ์หรือมีหน้าที่ในการประเมินผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นทางการจากการบังคับใช้กฎหมายในหน่วยงานของตน ผลจากการไม่มีกฎหมายในระดับแม่บทหรือแม่กระทั่งกฎหมายในประเทศไทยตามกรณีดังกล่าว ย่อมทำให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อการคุ้มครองสิทธิของประชาชนจากหน่วยงานของรัฐตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด นอกจากนี้ ยังเกิดปัญหาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์หรือขั้นตอนที่จะกำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องเข้าไปรับฟังข้อมูลและผลการบังคับใช้กฎหมายเพื่อนำข้อมูลดังกล่าวกลับไป

พัฒนากฎหมายของตนให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงตามบริบทต่าง ๆ การที่ประเทศไทยไม่มีกฎหมายดังกล่าว จึงเป็นการกระทำของรัฐที่ไม่สอดคล้องต่อเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 อย่างชัดเจน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีการกำหนดหน้าที่ให้รัฐจัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกรอบ แต่ในกฎหมายลำดับรอง ยังไม่มีกฎหมายฉบับใดที่จะกำหนดระบบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายและกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกรณีผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย ส่งผลทำให้การกระทำของรัฐตามกรณีดังกล่าวไม่สอดคล้องต่อเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดช่องว่างทางกฎหมายที่หน่วยงานของรัฐจะกล่าวอ้างได้ว่า หน่วยงานของตนยังไม่จำเป็นต้องประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายที่ตนเองรับผิดชอบ หรืออาจจะส่งผลต่อการตีความกฎหมายว่าแนวทางการปฏิบัติในหน่วยงานของตนที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลสัมฤทธิ์ชอบด้วยรัฐธรรมนูญแล้วตามที่หน่วยงานของตนกำหนดขั้นตอน อีกทั้ง ยังอาจส่งผลกระทบต่อมาตรฐานการประเมินผลสัมฤทธิ์ตามกฎหมายว่าการประเมินผลสัมฤทธิ์ตามกฎหมายที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเป็นไปโดยมีมาตรฐานเดียวกันหรือไม่ เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยมากน้อยเพียงใด

2. แนวคิด และหลักการเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรากฎหมายของรัฐ

1) หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

“สิทธิ” หมายถึง ประโยชน์ในทางใดทางหนึ่ง ทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ และที่เป็นนามธรรมที่กฎหมายสูงสุด คือ รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้ ซึ่งหากสิทธิใดที่รัฐธรรมนูญคุ้มครองและรับรองไว้ ก็จะทำให้เกิดหน้าที่แก่รัฐ หน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเคารพสิทธิดังกล่าวด้วย ส่วน “เสรีภาพ” ไว้ว่า หมายถึง ความมีอิสระที่จะกระทำการหรือการงดเว้นการกระทำในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งเมื่อรัฐธรรมนูญคุ้มครองเสรีภาพใดก็จะก่อให้เกิดหน้าที่แก่รัฐ หน่วยงานของรัฐ ที่จะต้องไม่ละเมิดเสรีภาพนั้น

หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ถือได้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญของรัฐเสรีประชาธิปไตย ซึ่งมีหลักการพื้นฐานว่าการกระทำของรัฐทั้งหลายจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับคุณค่าอันสูงสุดของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนจึงเป็นรากฐานที่สำคัญที่รัฐจักต้องยอมรับและให้ความคุ้มครองแก่ประชาชน โดยต้องบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นมูลฐานของประชาชนไว้ในกฎหมายสูงสุดของประเทศ อันได้แก่ รัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงการเคารพและให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

2) หลักความเสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมาย

ความเสมอภาค หมายถึง การที่บุคคลหรือประชาชนที่อยู่ในสถานะเดียวกัน มีสิทธิที่จะได้รับ หรือการใช้บริการสาธารณะได้อย่างเดียวกันภายใต้ระเบียบเดียวกัน ซึ่งตัวแทนของรัฐบาลหรือข้าราชการของรัฐ ไม่สามารถที่จะเลือกปฏิบัติหรือการให้บริการกับประชาชนเฉพาะคนใด คนหนึ่งได้

หลักความเสมอภาค จึงเป็นหลักซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลในการที่จะได้รับผลปฏิบัติอย่างเสมอภาคจากรัฐโดยองค์ของรัฐเป็นผู้ถูกผูกพันที่จะต้องไม่กระทำการอันเป็นการขัดต่อหลักความเสมอภาค แต่หากมีการกระทำอันส่งผลกระทบต่อหลักความเสมอภาคแล้วผู้ได้รับการกระทบสิทธิย่อมมีสิทธิฟ้องร้องต่อหน่วยงานของรัฐเพื่อเยียวยาสิทธิได้ หลักความเสมอภาคได้กฎหมายจึงเป็นหลักการทำให้มีการปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ อย่างเท่าเทียมกันหรือไม่เลือกปฏิบัติ (non-discrimination) โดยปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน และจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกันให้แตกต่างกันไปตามลักษณะของเรื่องนั้น ๆ

3) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ ซึ่งมีความสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน และส่งเสริมธรรมาภิบาลในการปกครองของรัฐ กล่าวคือ หากการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นเพียงใดก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐ และทำให้รัฐหรือหน่วยงานของรัฐมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนว่าความต้องการหรือความปรารถนาของประชาชนได้รับการรับฟังและจะได้รับการตอบสนอง

3. มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรากฎหมายของต่างประเทศ และประเทศไทย

1) มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรากฎหมายของต่างประเทศ

จากการศึกษา พบว่า ในต่างประเทศ มีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจในการบริหารและในการตรากฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับอื่น ๆ รวมถึงการกำหนดหลักเกณฑ์และกระบวนการใช้สิทธิของประชาชนในเรื่องดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน เป็นรูปธรรม อาทิ เช่น สาธารณรัฐฮังการี สาธารณรัฐโครเอเชีย และสาธารณรัฐโรมาเนีย โดยมีการตรากฎหมายไว้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

สาธารณรัฐฮังการี

ตามรัฐบัญญัติฉบับที่ CXXXI ฉบับปี ค.ศ. 2010 ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตรากฎหมาย (Act CXXXI of 2010 On Public Participation in Developing Legislation) ของสาธารณรัฐฮังการี ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกฎหมายไว้ โดยมีบทบัญญัติที่กำหนดว่าร่างรัฐบัญญัติ กฎหมาย รัฐกฤษฎีกา รัฐกำหนดก่อนที่จะมีการนำร่างผ่านการปรึกษาหารือสาธารณะ รัฐมนตรีต้องจัดให้มีการนำแนวความคิดเห็นพื้นฐานของร่างนั้นผ่านการปรึกษาหารือสาธารณะ แต่หากเป็นร่างกฎหมายเกี่ยวกับหนี้หรือภาระผูกพันทางการเงิน เงินอุดหนุนจากรัฐ งบประมาณและการดำเนินการทางงบประมาณ เงินทุนที่ได้รับจากสหภาพยุโรปและแหล่งเงินทุนจากต่างประเทศ การประกาศใช้สนธิสัญญาระหว่างประเทศ และการจัดตั้งองค์กรและสถาบัน จะต้องไม่ผ่านการปรึกษาหารือสาธารณะ ทั้งนี้ ร่างหรือแนวคิดดังกล่าว อาจไม่มีการยื่นเพื่อผ่าน

ปรึกษาหารือสาธารณะได้ ในกรณีที่การปรึกษาหารือสาธารณะดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อในการป้องกัน ด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความมั่นคงแห่งชาติ การเงิน การต่างประเทศ การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรือการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของสาธารณรัฐฮังการี และร่างดังกล่าวไม่จำเป็นต้องผ่านการปรึกษาหารือสาธารณะในกรณีที่จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อประโยชน์สาธารณะ โดยในการที่จะจัดให้มีการปรึกษาหารือสาธารณะและดำเนินการรับฟังความคิดเห็นนั้น กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐมนตรีในการที่จะจัดให้มีการปรึกษาหารือสาธารณะและดำเนินการรับฟังความคิดเห็น และในกรณีที่ร่างที่เผยแพร่มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายอื่นเกินกว่าหนึ่งในห้าให้นำบทบัญญัติที่มีการแก้ไขและบทบัญญัติฉบับเต็มของกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน รวมถึงวัตถุประสงค์ในการแก้ไขเพิ่มเติมเป็นรายการเผยแพร่ลงในเว็บไซต์

สาธารณรัฐโครเอเชีย

ตามประมวลกฎหมายว่าด้วยการปรึกษาหารือกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตรากฎหมาย ระเบียบ หรือรัฐบัญญัติ (Code of practice on consultation with the interested Public in procedures of adopting Laws, other Regulations and Acts) ของสาธารณรัฐโครเอเชียได้กำหนดหลักเกณฑ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกฎหมายไว้ โดยประมวลกฎหมายดังกล่าวจะกำหนดหลักเกณฑ์ทั่วไปและมาตรฐาน รวมถึงมาตรการในการดำเนินการปรึกษาหารือกับประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย ในขั้นตอนของการตรากฎหมายและการตรากฎระเบียบอื่น ๆ และรัฐบัญญัติที่ควบคุมเรื่องต่าง ๆ ในการที่จะปกป้องประโยชน์สาธารณะ (การคุ้มครองและการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน บริการสาธารณะ ระบบยุติธรรม และการรักษาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ) โดยวัตถุประสงค์ของประมวลกฎหมายนี้ คือ การให้หน่วยงานทั้งหมดที่เกี่ยวข้องในกระบวนการตรากฎหมายและระเบียบทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐในสาธารณรัฐโครเอเชียและประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย เป้าหมายสูงสุดของประมวลกฎหมายนี้ คือ การอำนวยความสะดวกในการปฏิสัมพันธ์กับประชาชนและตัวแทนของประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย ในกระบวนการประชาธิปไตย และกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยรวมมากขึ้น ประมวลกฎหมายฉบับนี้ไม่มีผลเป็นการยกเลิกกฎหมายฉบับอื่นซึ่งว่าด้วยการกระบวนการในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกระบวนการตรากฎหมายซึ่งได้มีอยู่ก่อนแล้ว (เช่น ข้อตกลงระหว่างประเทศและกฎหมายในด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม) หลักการทั่วไปและมาตรฐานขั้นต่ำและมาตรการที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายนี้ไม่ใช้กับกระบวนการซึ่งมีอยู่แล้วและมีหลักเกณฑ์ในการดำเนินการปรึกษาหารือกับตัวแทนของประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย กิจการภายในหน่วยงาน การกำหนดขอบเขตของกระบวนการและขั้นตอนสำหรับการปรึกษาหารือกับตัวแทนของสหภาพการค้าและสมาคมนายจ้างโครเอเชีย กิจการภายในสมานิติบัญญัติแห่งชาติและสภาเศรษฐกิจและสังคม หรือกิจการในระดับท้องถิ่น

สาธารณรัฐโรมาเนีย

ตามกฎหมายฉบับที่ 52/2003 ลงวันที่ 21/01/2003 ว่าด้วยความโปร่งใสในการบริหารรัฐกิจ (Law no. 52/2003 (republished*) of 01/21/2003 on Decisional Transparency in Public

Administration) ของสาธารณรัฐโรมาเนีย ได้กำหนดหลักเกณฑ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกฎหมายไว้ โดยกฎหมายฉบับนี้จะกำหนดหลักเกณฑ์ขั้นต่ำสำหรับการดำเนินการเพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐที่ได้รับการแต่งตั้งหรือแต่งตั้งจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ที่ใช้งบประมาณแผ่นดิน ในการดำเนินงานซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับประชาชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการเพิ่มระดับความรับผิดชอบของภาครัฐต่อพลเมืองในฐานะผู้มีส่วนได้เสียในการตัดสินใจในการบริหาร ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจในการบริหาร และในการตรากฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับอื่น ๆ รวมถึงการเพิ่มระดับความโปร่งใสในการบริหารราชการแผ่นดินทั้งหมด และกำหนดหลักการพื้นฐานของกฎหมายเพื่อให้หน่วยงานบริหารส่วนกลางและท้องถิ่นทราบถึงประเด็นที่จะส่งผลกระทบต่อสาธารณชนในการตรากฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการปรึกษาหารือกับประชาชนและสมาคมต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายในการที่หน่วยงานของรัฐตรากฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับอื่น ๆ และเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจด้านการบริหารและการตรากฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับอื่น ๆ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจด้านการบริหารและการตรากฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับอื่น ๆ ได้กำหนดให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย ดังต่อไปนี้ คือ วาระการประชุมและการอภิปรายของหน่วยงานของรัฐตามกฎหมายฉบับนี้จะต้องเผยแพร่ต่อสาธารณชน การอภิปรายจะถูกบันทึกและเผยแพร่ต่อสาธารณชน และบันทึกการรายงานการประชุม ต้องจัดทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและเผยแพร่ต่อสาธารณชนตามกฎหมาย

2) มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรากฎหมายของประเทศไทย

จากการศึกษาบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่า มีการบัญญัติรับรองสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องเกี่ยวกับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการตรากฎหมายไว้ ดังนี้

“ก่อนการตรากฎหมายทุกฉบับ รัฐพึงจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายอย่างรอบด้านและเป็นระบบ รวมทั้งเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์นั้นต่อประชาชน และนำมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมายทุกขั้นตอน เมื่อกฎหมายมีผลใช้บังคับแล้ว รัฐพึงจัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกรอบระยะเวลาที่กำหนดโดยรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วย เพื่อพัฒนากฎหมายทุกฉบับให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป”

นอกจากนี้ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ. 2548 ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนไว้ ดังนี้

ก่อนเริ่มดำเนินการโครงการของรัฐ หน่วยงานของรัฐที่เป็นผู้รับผิดชอบโครงการต้องจัดให้มีการเผยแพร่ข้อมูลให้ประชาชนทราบ และจะรับฟังความคิดเห็นของประชาชนโดยวิธีใดวิธีหนึ่งหรือหลายวิธีก็ได้ นอกจากนี้ หน่วยงานของรัฐที่เป็นผู้รับผิดชอบโครงการของรัฐที่มีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อ

ประชาชนเป็นส่วนรวมต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนโดยวิธีใดวิธีหนึ่งหรือหลายวิธีก่อนเริ่มดำเนินการ

ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐมิได้จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนก่อนเริ่มดำเนินโครงการของรัฐ เมื่อผู้มีส่วนได้เสียร้องขอ รัฐมนตรีสำหรับราชการส่วนกลาง ผู้ว่าราชการจังหวัดสำหรับราชการส่วนภูมิภาคหรือราชการส่วนท้องถิ่น หรือผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครสำหรับราชการของกรุงเทพมหานคร จะสั่งหน่วยงานของรัฐให้รับฟังความคิดเห็นของประชาชนก่อนก็ได้ ในกรณีเช่นนั้นให้หน่วยงานของรัฐดำเนินการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนโดยเร็ว

4. วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรากฎหมายของรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (มาตรา 77 วรรค 2)

1) ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการจัดให้มีระบบการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างรอบด้านก่อนการตรากฎหมายเพื่อใช้บังคับ

การมีส่วนร่วมของประชาชนใน “กระบวนการตรากฎหมาย” นั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งใช้บังคับในอดีต ได้รับรองไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 81 (3) โดยกำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีกฎหมายเพื่อจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิรูปกฎหมายที่ดำเนินการเป็นอิสระเพื่อปรับปรุงและพัฒนากฎหมายของประเทศ รวมทั้งการปรับปรุงกฎหมายให้เป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญโดยต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมายนั้นประกอบด้วย นอกจากนี้จากการศึกษา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 77 วรรคสอง ที่ใช้บังคับในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า มีการกำหนดสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตรากฎหมายของรัฐ โดยกำหนดให้รัฐพึงจัดให้มีกฎหมายเพียงเท่าที่จำเป็น และยกเลิกหรือปรับปรุงกฎหมายที่หมดความจำเป็นหรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพโดยไม่ชักช้าเพื่อไม่ให้เป็นภาระแก่ประชาชน และดำเนินการให้ประชาชนเข้าถึงตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ได้โดยสะดวกและสามารถเข้าใจกฎหมายได้ง่ายเพื่อปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง และก่อนการตรากฎหมายทุกฉบับ รัฐพึงจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายอย่างรอบด้านและเป็นระบบ รวมทั้งเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์นั้นต่อประชาชน และนำมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมายทุกชั้นตอน เมื่อกฎหมายมีผลใช้บังคับแล้ว รัฐพึงจัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกรอบระยะเวลาที่กำหนดโดยรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วย เพื่อพัฒนากฎหมายทุกฉบับให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป

จากการศึกษา พบว่า นับตั้งแต่ประเทศของเรามีการบังคับใช้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เนื้อหาของบทบัญญัติในกฎหมายดังกล่าวมีการกำหนดให้รัฐพึงจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็น และวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการบังคับใช้กฎหมาย โดยหน้าที่ในลักษณะนี้จะกำหนดไว้ให้หน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกฎหมายฉบับนั้น ๆ จะต้องปฏิบัติตามที่รัฐธรรมนูญ

ฉบับนี้กำหนดก่อนมีการตรากฎหมายในทุก ๆ ฉบับ แต่เมื่อพิจารณากฎหมายในระดับแม่บท พบว่าในประเทศไทยไม่มีการกำหนดกฎหมายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวกับการตรากฎหมายของรัฐเลยแม้แต่ฉบับเดียวในระดับพระราชบัญญัติ มีเพียงแต่กฎหมายระดับกฎเท่านั้นที่มีการกำหนดเรื่องการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน แต่ก็เป็นการกำหนดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นในทุกเรื่องอย่างกว้าง ไม่ได้เฉพาะเจาะจง และเมื่อไม่มีกฎหมายที่เป็นการเฉพาะในการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้สิทธิลักษณะนี้ของประชาชน จึงส่งผลทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับมาตรฐานในการกำหนดกระบวนการ ขั้นตอน และหลักเกณฑ์ของการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียในกฎหมายที่จะมีการตราขึ้นในหน่วยงานของรัฐ อีกทั้งยังส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการที่ถูกกำหนดโดยรัฐธรรมนูญ ซึ่งประกาศใช้บังคับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2560 เพราะหากรัฐหรือหน่วยงานของรัฐไม่มีกฎหมายที่จะกำหนดกระบวนการอย่างชัดเจน อาจจะทำให้เกิดความแตกต่างในขั้นตอนหรือในบางกรณีอาจเกิดปัญหาจากการตีความว่า ขั้นตอนควรมีอย่างน้อยเพียงใด หน่วยงานบางแห่งอาจใช้เพียงการประกาศทางระบบอินเทอร์เน็ต หรืออาจเป็นเพียงการสุ่มตัวอย่างของพื้นที่บางแห่งเท่านั้น ส่งผลทำให้ประชาชนซึ่งมีส่วนได้เสีย ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการให้ข้อมูลของปัญหาอันจะเกิดจากการตรากฎหมายฉบับนั้น ๆ ได้ในวงกว้าง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การที่ประเทศไทยไม่มีการตรากฎหมายที่เป็นการเฉพาะในการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้สิทธิในกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน จึงส่งผลทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับมาตรฐานในการกำหนดกระบวนการ ขั้นตอน และหลักเกณฑ์ของการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้เสียในกฎหมายที่จะมีการตราขึ้นในหน่วยงานของรัฐ ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการที่ถูกกำหนดโดยรัฐธรรมนูญ เพราะหากรัฐหรือหน่วยงานของรัฐไม่มีกฎหมายที่จะกำหนดกระบวนการอย่างชัดเจน อาจจะทำให้เกิดความแตกต่างในขั้นตอนหรือในบางกรณีอาจเกิดปัญหาจากการตีความว่า ขั้นตอนควรมีอย่างน้อยเพียงใด ส่งผลทำให้ประชาชนซึ่งมีส่วนได้เสีย ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการให้ข้อมูลของปัญหา นอกจากนี้ จากการไม่มีกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติมารองรับสิทธิตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดไว้ นั้น ยังเป็นการละเลยของรัฐที่ทำให้เกิดการกระทำที่ไม่สอดคล้องกับเนื้อหาของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว และยังเป็นสิ่งที่จะทำให้สิทธิของประชาชนชาวไทยถูกระทบ เนื่องจากการตรากฎหมายทุกครั้งของหน่วยงานรัฐ หากรัฐไม่มีข้อมูลที่เพียงพอในการตรากฎหมาย ผู้ซึ่งได้รับผลเสียหายมากที่สุด คือ ประชาชนชาวไทย ผู้ถูกบังคับใช้กฎหมาย อีกทั้ง ยังส่งผลทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงสิทธิตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดไว้ ส่งผลทำให้อาจเกิดปัญหาที่กระทบต่อประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในกฎหมายฉบับนั้น ๆ ภายหลังมีการบังคับใช้ต่อไป

2) ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดกระบวนการเพื่อเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์ผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายต่อสาธารณชน ตามมาตรา 77 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

การเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์ผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายต่อสาธารณชน คือ การที่รัฐเปิดเผยหรือเผยแพร่ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงในการดำเนินการของรัฐ รวมถึงผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องต่างๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถรับทราบข้อมูลนั้นได้อย่างทั่วถึง ซึ่งหลักพื้นฐานในการเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์ผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายต่อสาธารณชนนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่กำหนดให้ประชาชนสามารถมีโอกาสอย่างกว้างขวางในการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินการต่างๆ ของรัฐ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นและใช้สิทธิทางการเมืองได้โดยถูกต้องกับความเป็นจริง อันเป็นการส่งเสริมให้มีความเป็นรัฐบาลโดยประชาชนมากยิ่งขึ้น โดยในปัจจุบันได้กำหนดให้ประชาชนมีสิทธิได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินการต่างๆ ของรัฐ ประชาชนสามารถใช้สิทธิขอตรวจดูขอข้อมูลเพื่อตรวจสอบและสามารถแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินการเรื่องนั้น ๆ ได้ ซึ่งครอบคลุมหน่วยงานต่างๆ ของรัฐในทุกระดับทั้งราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอิสระของรัฐ และกฎหมายข้อมูลข่าวสารยังได้กำหนดหลักการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในกรณีที่หน่วยงานของรัฐไม่ปฏิบัติตามแนวทางที่กฎหมายบัญญัติไว้อีกด้วย

จากการศึกษา พบว่า ในปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดให้รัฐจะต้องจัดให้มีระบบการรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องตามกฎหมายทุกฉบับก่อนที่หน่วยงานของรัฐจะตรากฎหมายขึ้น และรัฐจะต้องวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจจะเกิดจากกฎหมายฉบับนั้นๆ อย่างรอบด้านและเป็นระบบ โดยนัยสำคัญในเนื้อหาของบทบัญญัติตามมาตรา 77 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งนอกจากจะมุ่งเน้นการมีระบบให้รับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์ผลกระทบแล้ว เนื้อหาของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวยังมุ่งเน้นให้รัฐต้องนำข้อมูลที่ได้รับจากการรับฟังความคิดเห็นมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการตรากฎหมายทุกชั้นตอน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐจะต้องมีหน้าที่เปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นและการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายนั้นต่อประชาชนหรือสาธารณชน เมื่อพิจารณาเนื้อหาของกฎหมาย จะพบว่าเกิดปัญหาในการกำหนดหลักการและหน้าที่ของรัฐต่อประชาชนในเรื่องเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลการรับฟังความคิดเห็นกรณีการรับฟังความคิดเห็นและวิเคราะห์ผลกระทบก่อนมีการตรากฎหมายในหน่วยงานของรัฐ เพราะหากพิจารณาดูกฎหมายในระดับแม่บท ได้แก่ พระราชบัญญัติหรือพระราชกำหนด เป็นต้น จะเห็นว่าในประเทศไทย ไม่มีกฎหมายในระดับกฎหมายแม่บท ทั้งในระดับพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ที่จะกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอน วิธีการ หรือกระบวนการที่เกี่ยวกับการกำหนดให้รัฐเปิดเผยข้อมูลต่อประชาชนที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการตรากฎหมายในหน่วยงานต่างๆ ต่อประชาชน การที่ประเทศไทยไม่มีกฎหมายในลักษณะดังกล่าว จึงส่งผลทำให้ในทางปฏิบัติ กรณีที่หน่วยงานของรัฐ พึงจะตรากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ หรือที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาต่อประชาชนในหน่วยงานของตน หน่วยงานของรัฐก็จะมีแนวทางในการกำหนดขั้นตอนหรือกำหนดรูปแบบที่มีมาตรฐานเดียวกัน หรือมาตรฐานขั้นต่ำที่จะทำให้ประชาชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ผู้มีส่วนได้เสีย สามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพในการนำข้อมูลเพิ่มเติม หรือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องไปประกอบการพิจารณากฎหมายตามกระบวนการตรากฎหมายในทุกขั้นตอน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การที่ไม่มีกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ หรือกฎหมายลำดับรอง กำหนดกระบวนการ และหลักเกณฑ์ในการเปิดเผยข้อมูลและผลการวิเคราะห์ข้อมูลต่อสาธารณชน ตาม มาตรา 77 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ส่งผลทำให้ประชาชนไม่สามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น แสดงผลกระทบของตนจากการ ตรากฎหมาย และการใช้สิทธิที่จะเข้าถึงผลการรับฟังความคิดเห็นและคำตอบจากผลการวิเคราะห์ ผลกระทบภายหลังมีการบังคับใช้กฎหมายที่จะกระทบต่อการดำรงชีวิต และกระทบต่อสิทธิของตนได้อย่าง ชัดเจน ทำให้ข้อมูลที่ประชาชนจะต้องได้รับ อาจจะไม่เพียงพอ หรือไม่สามารแก้ไขได้ หากมีการบังคับใช้ กฎหมายฉบับนั้น ๆ ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อประชาชนไปแล้ว และยังทำให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อ ความเชื่อถือของประชาชน และยังมีผลกระทบต่อความศักดิ์สิทธิ์ในการบังคับใช้มาตรา 77 วรรคสอง ของ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ทำให้ประชาชนขาดการคุ้มครองสิทธิตาม รัฐธรรมนูญ และเมื่อประชาชนขาดการคุ้มครองสิทธิตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้ อาจส่งผลทำให้ประชาชนเกิดการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธินอกกฎหมาย เช่น การประท้วง หรือการใช้ ความรุนแรงจากการประท้วง เพราะไม่ได้รับสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งการกระทำดังกล่าวย่อมเป็นการ กระทำที่กระทบต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของชุมชน สังคม และประเทศไทย

3) ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการ ประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายโดยรัฐภายหลังมีการบังคับใช้

การประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายโดยรัฐภายหลังมีการบังคับใช้ เป็นกระบวนการตรวจสอบ คุณภาพของกฎหมายภายหลังจากที่กฎหมายมีผลใช้บังคับแล้ว เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของ กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ว่าเหมาะสมหรือไม่ มีปัญหาที่สมควรต้องแก้ไขหรือไม่ ซึ่งกระบวนการประเมินผล สัมฤทธิ์ของกฎหมายโดยรัฐภายหลังมีการบังคับใช้ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด และเกี่ยวเนื่องกับสิทธิการ มีส่วนร่วมของประชาชนและการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในการตรากฎหมาย เพราะหากกฎหมาย กำหนดให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกฎหมายก่อนการใช้ บังคับแล้ว ย่อมมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดกระบวนการให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วม ในการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายภายหลังการบังคับใช้เช่นเดียวกัน เนื่องจากกฎหมายที่ใช้บังคับ ย่อมมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชน ดังนั้น การกำหนดให้ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวทั้งในกระบวนการแสดงความคิดเห็นก่อนการบังคับใช้ และการมีส่วนร่วมในการ ประเมินผลสัมฤทธิ์ภายหลังการบังคับใช้ เพื่อป้องกันหรือปกป้องส่วนได้เสียของตนย่อมมีความสำคัญ อย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดการปรับปรุงหรือยกเลิกกฎหมายที่เป็นภาระกับประชาชนเกินสมควร รวมถึงการแก้ไข กฎหมายที่ล้าสมัยหรือไม่เหมาะสมกับสภาวะการณปัจจุบัน ซึ่งเมื่อรัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิของประชาชน และกำหนดหน้าที่ของรัฐในเรื่องดังกล่าวไว้ หากมีการนำมาใช้บังคับจริงในทางปฏิบัติ และมีการบัญญัติ กฎหมายลำดับรองออกมารองรับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญดังกล่าว ก็ย่อมส่งผลดีทำให้ประชาชน

สามารถเข้าถึงสิทธิในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกฎหมายที่ตราขึ้นโดยรัฐได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และเสมอภาคเท่าเทียมกัน

นับตั้งแต่มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งใช้บังคับมาแล้วเป็นระยะเวลาหนึ่ง พบว่า รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวมีการกำหนดหน้าที่ให้รัฐจัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกกรอบระยะเวลา โดยผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวยังจะต้องใช้การรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องประกอบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายฉบับนั้น ๆ ด้วย โดยเมื่อพิจารณาเนื้อหาของบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ดังกล่าว พบว่า ในปัจจุบัน ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายฉบับใดที่จะกำหนดระบบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายและกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกรณีผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย ส่งผลทำให้ในปัจจุบัน ประเทศไทยยังไม่มี การกำหนดกรอบระยะเวลาของการประเมินผลสัมฤทธิ์ และยังไม่มีการกำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องประเมินผลสัมฤทธิ์หรือมีหน้าที่ในการประเมินผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นทางการจากรัฐบาลใช้กฎหมายในหน่วยงานของตน ผลจากการไม่มีกฎหมายในระดับแม่บทหรือแม่กระทั่งกฎหมายในประเทศไทยตามกรณีดังกล่าว ย่อมทำให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อการคุ้มครองสิทธิของประชาชนจากหน่วยงานของรัฐตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด นอกจากนี้ ยังเกิดปัญหาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์หรือขั้นตอนที่จะกำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องเข้าไปรับฟังข้อมูลและผลการบังคับใช้กฎหมายเพื่อนำข้อมูลดังกล่าวกลับไปพัฒนากฎหมายของตนให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงตามบริบทต่าง ๆ การที่ประเทศไทยไม่มีกฎหมายดังกล่าว จึงเป็นการกระทำของรัฐที่ไม่สอดคล้องต่อเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 อย่างชัดเจน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีการกำหนดหน้าที่ให้รัฐจัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายทุกกรอบระยะเวลา โดยผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวยังจะต้องใช้การรับฟังความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องประกอบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายฉบับนั้น ๆ ด้วย แต่ในกฎหมายลำดับรอง ยังไม่มีกฎหมายฉบับใดที่จะกำหนดระบบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายและกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกรณีผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย ส่งผลทำให้การกระทำของรัฐตามกรณีดังกล่าวไม่สอดคล้องต่อเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดช่องว่างทางกฎหมายที่หน่วยงานของรัฐจะกล่าวอ้างได้ว่า หน่วยงานของตนยังไม่จำเป็นต้องประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายที่ตนเองรับผิดชอบ หรืออาจจะส่งผลต่อการตีความกฎหมายว่าแนวทางการปฏิบัติในหน่วยงานของตนที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลสัมฤทธิ์ชอบด้วยรัฐธรรมนูญแล้วตามที่หน่วยงานของตนกำหนดขั้นตอน อีกทั้ง ยังอาจส่งผลกระทบต่อมาตรฐานการประเมินผลสัมฤทธิ์ตามกฎหมายว่าการประเมินผลสัมฤทธิ์ ตามกฎหมายที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เป็นไปโดยมีมาตรฐานเดียวกันหรือไม่ เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยมากน้อยเพียงใด และส่งผลกระทบต่อการนำข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้กฎหมายมาเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในหน่วยงานของรัฐว่ากฎหมายฉบับนั้น ๆ จะต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของ

กฎหมายให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรม และการดำรงชีวิตของประชาชนชาวไทยหรือไม่ เพียงใด

5. ข้อเสนอแนะ

ผู้เขียนเห็นควรให้ประเทศไทยมีการตรากฎหมายในระดับพระราชบัญญัติในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และการเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับกระบวนการตรากฎหมายของรัฐ รวมถึงการวิเคราะห์ผลกระทบอันอาจเกิดจากการบังคับใช้กฎหมาย และการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายภายหลังมีการบังคับใช้เป็นการเฉพาะ โดยกฎหมายดังกล่าว ต้องมีเนื้อหาที่กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่อง ดังต่อไปนี้

1) หลักเกณฑ์ ขั้นตอน และวิธีการในการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ก่อนการตรากฎหมายเพื่อใช้บังคับ โดยการนำหลักการทางกฎหมายของสาธารณรัฐโครเอเชียมาบังคับใช้ เนื่องจากตามกฎหมายว่าด้วยการปรึกษาหารือกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตรากฎหมายของสาธารณรัฐโครเอเชีย มีการกำหนดหลักเกณฑ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกฎหมายไว้ กำหนดหลักเกณฑ์ทั่วไปและมาตรฐาน รวมถึงมาตรการในการดำเนินการปรึกษาหารือกับประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย ในขั้นตอนของการตรากฎหมายและการตราฎระเบียบอื่น ๆ โดยกำหนดให้หน่วยงานทั้งหมดที่เกี่ยวข้องในกระบวนการตรากฎหมายและระเบียบ ต้องทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐในสาธารณรัฐโครเอเชียและประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในการร่วมแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะเกี่ยวกับการตรากฎหมายของรัฐ

2) กำหนดกระบวนการเพื่อเปิดเผยผลการรับฟังความคิดเห็น และการวิเคราะห์ผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายต่อสาธารณชน ตามมาตรา 77 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 โดยนำหลักการทางกฎหมายของสาธารณรัฐโรมาเนียมาบังคับใช้ เนื่องจากตามกฎหมายของสาธารณรัฐโรมาเนีย ได้กำหนดหลักเกณฑ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างกฎหมายไว้ และเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจด้านการบริหารและการตรากฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับอื่น ๆ ยังกำหนดให้หน่วยงานของรัฐจะต้องเผยแพร่ผลการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อสาธารณชน โดยการบันทึกผลการอภิปรายในการประชุมร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาชน และเผยแพร่ต่อสาธารณชน ทั้งยังกำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องจัดทำบันทึกรายงานการประชุม ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและเผยแพร่ต่อสาธารณชนตามกฎหมาย รวมถึงหลักการทางกฎหมายของสาธารณรัฐโครเอเชียที่กำหนดไว้ในกฎหมายระดับแม่บทให้หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบในการจัดทำร่างกฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับอื่น ๆ ต้องประกาศต่อสาธารณะผ่านทางเว็บไซต์หรือในลักษณะอื่นที่เหมาะสม รวมถึงการแจ้งเตือนและการเชิญชวนให้ประชาชนเข้าร่วมการปรึกษาหารือเกี่ยวกับร่างกฎหมายดังกล่าว โดยกำหนดว่าต้องเปิดเผยข้อมูลทั้งหมดที่จำเป็นเพื่ออำนวยความสะดวกในการรวบรวมความคิดเห็นจากประชาชนผู้มีส่วนได้เสีย

3) กำหนดกระบวนการ หลักเกณฑ์ และวิธีการ ในการเข้าถึงสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมายโดยรัฐภายหลังมีการบังคับใช้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เกียรติขจร วิจารณ์สวัสดิ์. การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการบริการจัดหางาน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน. 2550.
- ถวิลวดี บุรีกุล. พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์ และการพิมพ์ จำกัด. 2552.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, และคณะ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ,” รายงานผลการวิจัย สถาบันพระปกเกล้า. 2554.
- อุดม รัฐอมฤต และคณะ. การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคล ตามมาตรา 28. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. 2544.

ภาษาต่างประเทศ

- Act CXXXI of 2010 On Public Participation in Developing Legislation of Hungary
- Code of practice on consultation with the interested Public in procedures of adopting Laws, other Regulations and Acts of Croatia
- Jean Rivero. (1991). Les libertés publiques, Tome I : Les droits de l’homme.
- Law no. 52/ 2003 (republished*) of 01/ 21/ 2003 on decisional transparency in public administration of Romania
- Maurice Cranston, Human Rights To-day, London, Ampersand book, 1962